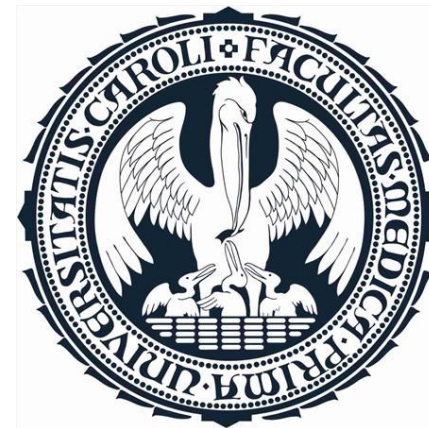

Klinika adiktologie

ŠKOLIČKA SUR

Úvod do psychoanalýzy z pohledu vývojové psychopatologie

Mgr., Bc. Karel D. Riegel, Ph.D.

kareldobroslav.riegel@vfn.cz

PETER FONAGY, MARY TARGET

Psychoanalytické teorie

Perspektivy z pohledu vývojové psychopatologie

portál

Poruchy osobnosti v 21. století

Diagnostika v teorii a praxi

Karel D. Riegel

Kamil Kalina

Ondřej Pěč

portál

TÉMATÁ

1. Konstrukt „osobnosti“ & úvod do psychoanalýzy
2. Sigmund Freud & Erik Erikson
3. Vývojový model Margaret Mahlerové
4. Vývojový model Melanie Kleinové a W. Biona
5. „Nezávislá“ škola britské psychoanalýzy
6. Kohutova selfpsychologie & Otto F. Kernberg

JAK CHÁPEME OSOBNOST?

"I'm neither a good cop nor a bad cop, Jerome. Like yourself, I'm a complex amalgam of positive and negative personality traits that emerge or not, depending on circumstances."

OSOBNOST

„Konstrukt, který si psychiatři a psychologové vymysleli, aby byli schopni popsat něco tak složitého, jako je lidské Já.“

- Pro pochopení osobnosti rozlišujeme její hlavní komponenty (kombinace funkcí na biologické a psychologické úrovni):
 - ✓ Temperament
 - ✓ Charakter (behaviorální manifestace identity)
 - ✓ Identita (vnímání sebe a druhých)
 - ✓ Morální hodnoty
 - ✓ Kognitivní funkce (nejen inteligence)

PSYCHOPATOLOGIE OSOBNOSTI

- **Poruchy osobnosti** = odchylky od normální osobnosti charakterizované:
 - ✓ Ztrátou flexibility v chování, která vyúsťuje v poruchy adaptace (cíle, láska, sex,...) **rigidita charakteru**
 - ✓ Inhibicí „normálního“ chování
 - ✓ Přeháněním určitého chování
 - ✓ Chaotickými alteracemi inhibovaných a impulzivních vzorců chování
 - ✓ Tvorbou „začarovaných kruhů“ (abnormální chování vyvolává abnormální reakce u druhých)

snámi: pta' se pacient psychiatra, pane doleto ne mēl
bych ~~zabrat~~ brát nějaké antidepresiva, le'bať praví
bente sebe - trůbnat deně a svyžnyte dárky;
pacient se pta' - mám se před tím nějak upravit;
ne bente se takovej jakej ste, odvčitel le'bať...
Takovej nějakěj mám dneska, 2 dne 5 mih 2 dne dojem.

ÚVOD DO PSYCHOANALÝZY

PSYCHOANALÝZA & VÝVOJOVÁ PSYCHOPATOLOGIE

- **Psychoanalýza:** pochopení psychologických procesů, jež jsou základem kontinuity a změny ve vzorcích adaptace a maladaptace
- **Vývojová psychopatologie:** studium původu a průběhu individuálních vzorců maladaptace

(Sroufe & Rutter, 1984)

- **Vývoj osobnosti:** aktivní a dynamický proces, v němž jedinci dodávají své zkušenosti význam – jádro psychoanalýzy: „Patologie rekapituluje ontogenezi“

PSYCHICKÝ DETERMINISMUS

- Kognitivní, emoční a behaviorální aspekty patologie mají psychologické příčiny
- Psychiatrické problémy jsou důsledkem dětských přesvědčení, myšlenek a pocitů, tj. **vhodné k terapii**
- Nevědomé duševní procesy jsou odpovědné za obsah vědomého uvažování a chování
- **Přání pudového uspokojení či bezpečí** určují chování a ovlivňují schopnost sociální adaptace jedince

OBRANNÉ MECHANISMY

- **Nevědomí:** oblast, kde jsou uloženy primitivní, antisociální a destruktivní tendence (S. Freud)
- Obrany modifikují nevědomá přání, jež jsou pro vědomí nepřijatelná
- **Cíl: vyhnout se nelibosti**
- Úroveň psychologických obran odráží stupeň závažnosti psychopatologie
- **Nezralé/neurotické/zralé obrany**

PRIMITIVNÍ OBRANY

- **Psychotické:**
 - ✓ Psychotická projekce (intenzita bludu)
 - ✓ Psychotické popření reality
 - ✓ Introjekce (závislost na alkoholu)
- **Nepsychotické:**
 - ✓ Štěpení
 - ✓ Primitivní projekce
 - ✓ Projektivní identifikace
 - ✓ Idealizace/devalvace
 - ✓ Omnipotentní kontrola

NEUROTICKÉ OBRANY

- ✓ Vytěsnění/potlačení (bez toho nelze pracovat)
- ✓ Intelektualizace
- ✓ Racionalizace
- ✓ Emocionalizace (hysterie)
- ✓ Izolace afektů (OCD)
- ✓ Odčínění (OCD)
- ✓ Reaktivní výtvor
- ✓ Přesunutí (fobické poruchy)
- ✓ Vyhnutí se (fobické poruchy)
- ✓ Obrácení se proti sobě (deprese, sebepoškozování)

ZRALÉ OBRANY

- ✓ Sublimace
- ✓ Humor
- ✓ Psychosociální obranné mechanismy
(rozdělení rolí v kolektivu - škola/práce)
- **Obrany se mohou navzájem prolínat v závislosti na situaci a psych. stavu jedince**
- **Vždy sledujeme, které mechanismy dominují!**

**SIGMUND FREUD
&
ERIK ERIKSON**

1. MODEL AFEKTU A TRAUMATU

- Otázka povahy hysterie (Freud, Breuer, Charcot)
- První model neurózy
- Závažné citové trauma – vytěsnění – afekty se hlásí o slovo – **hysterie**
- Hypnóza – katarze (uvolnění) – abreakce (znovuprožití)

2. TOPOGRAFICKÝ MODEL

- Prožitky z dětství nejsou přesné
- **Fantazie spojené s nevědomými přáními** (sny, chybné výkony)
- Pudy jako motivační síla vývoje osobnosti
- **Tři systémy mysli:**
 - ✓ Nevědomí – princip slasti
 - ✓ Předvědomí – cenzura ve snaze vyhnout se nelibosti z konfliktních myšlenek
 - ✓ Vědomí – zvládání vnější reality sekundárními procesy

aktivitu budou vycházet z rad od poradců
v této problematice. Hlavním plánem na
moje doléčení je nepodeenit doléčování.

- Můj kontakt s lékařem

Ohledně mé závislosti na alkoholu se chystám
řešit své problémy či potíže prostřednictvím
Adiktologické kliniky u Apolináře. Myslím, že mi
zde mohou nabídnout veškerou ~~odbornou~~ pomoc,
pokud bych se někdy v budoucnu dostal do
situace, kdy by jí bylo zapotřebí. Ne zdaleka
posledním důvodem pro toto rozhodnutí je fakt,
že jsem zde prošel ústavní léčbou, kterou
považuji za velický přínos a dobrý odrazový
mástek pro abstinenci.

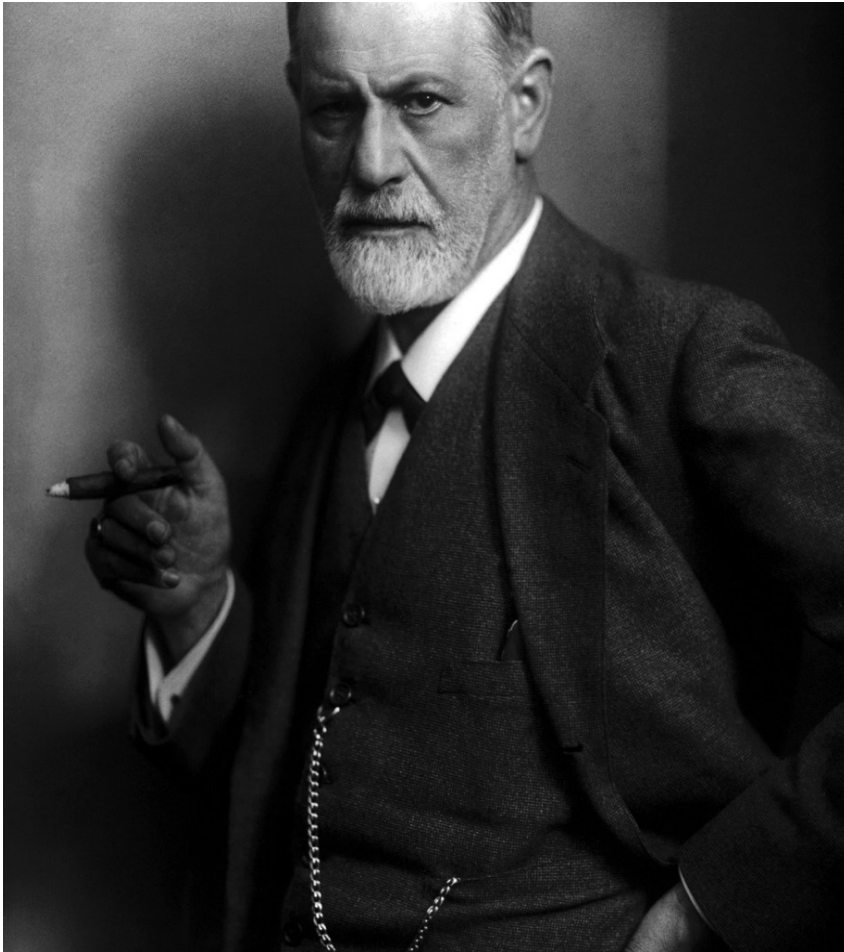
- Moje plány do budoucna

Konkrétní plány jakým směrem se budu

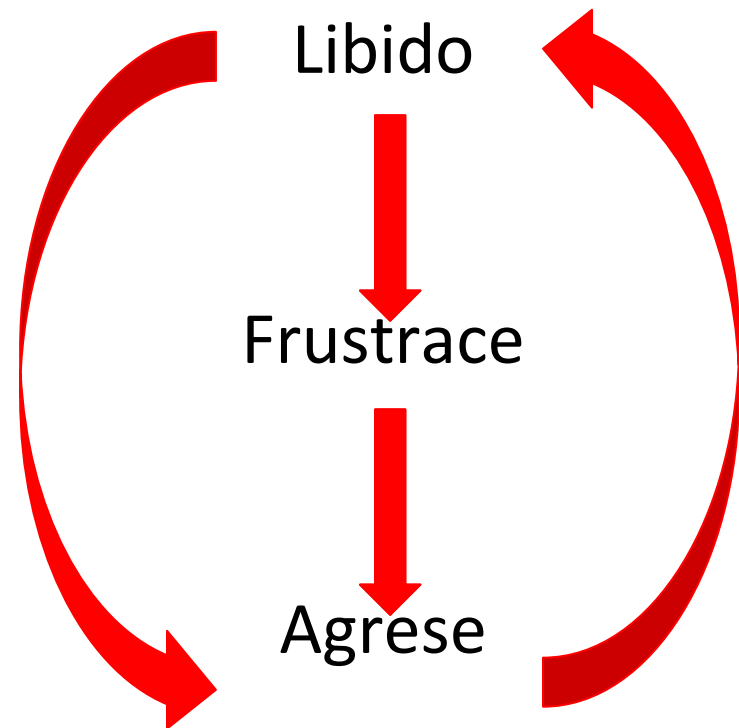
2. TOPOGRAFICKÝ MODEL pokr.

- Důraz na psychosexuální vývoj
- „Sexuální“ pudy vůči vnějším objektům
 - ✓ Orální stádium (1. rok)
 - ✓ Anální stádium (2.-4. rok)
 - ✓ Falické (oidipální) stádium (4.-5./6. rok)
 - ✓ Období latence (5./6. – poč. puberty)
 - ✓ Genitální stádium (od puberty do dospělosti)
- Zmaření pudového přání = **fixace** ve fázi, ke které se dospělý jedinec vrací při konfrontaci s vnějšími tlaky

INTRAPSYCHICKÝ KONFLIKT

Princip slasti a nelibosti

2. TOPOGRAFICKÝ MODEL pokr.

- Teorie neurózy
- **Neuróza** = fixace psychosexuální energie (libida) způsobující **konflikt**
- **Neurotický symptom** = přání i obrana proti tomuto přání
- **Agrese** = frustrace libida vs. uspokojení z destrukce
- **Dualistická teorie pudu**: eros (touha po životě) vs. thanatos (touha po destrukci); princip slasti vs. princip nirvány

3. STRUKTURÁLNÍ MODEL

- **Tři struktury mysli:**

- ✓ Ono (Id) – zcela nevědomé – agresivní a sexuální pudy
- ✓ Nadjá (Superego) – psychická reprezentace autoritativních rodičovských postav z dětství – převážně nevědomé – zdroj viny
- ✓ Já (Ego) – prostředník mezi ono a nadjá – převážně vědomé – zdroj morálky
- Já má schopnost vědomého řešení problémů pomocí **obranných mechanismů**
- **Vědomí** = smyslový orgán Já
- **Neuróza** = nepřijatelné impulzy hrozící Já zahlcením a obrana proti úzkosti a vině z nich plynoucí

Erik H. Erikson

- Integrace spol. norem a biologických pudů při vytváření Já a identity
- „**Osm věků života**“ – ustrnutí na úkolu ohrožuje další vývoj
- Potřeba souvislého sebepojetí ve vstřícných spol. podmínkách
- Klíčová úloha mateřského vztahu na bázi důvěry
- Vývoj od prvních chvil po narození až po stáří
- Normální identita ega / krize identity / difúze identity
- Normální vývoj osobnosti /adolescence / por. osobnosti

Erik Erikson pokr.

- Důvěra vs. nedůvěra = **naděje** (o)
- Autonomie vs. stud a pochybnosti = **vůle** (a)
- Iniciativa vs. vina = **účelnost** (f)
- Snaživost vs. méněcennost = **kompetence** (l)
- Identita vs. konfúze rolí = **věrnost** (g)
- Intimita vs. izolace = **láska** (g)
- Generativita vs. stagnace = **pečování / přispění spol.**
- Integrita ega vs. zoufalství = **moudrost**

VÝVOJOVÝ MODEL MARGARET MAHLEROVÉ

- Soustředí se na růst od jednoty „já" a „ne-já" ke konečné separaci a individuaci
- Objektní vztahy a self jsou chápány jako důsledky pudových výkyvů
- Biologické narození lidského dítěte a psychologické zrození jedince se časově neshoduje

- Dítě se vyvíjí od „normálního autismu“ přes „symbiotické období“ ke čtyřem subfázím separačně individuačního procesu

0. Normální autismus

1. Symbiotická fáze

2. Separačně-individuační proces

2.1. Subfáze diferenciacce (líhnutí)

2.2. Praktikující (nacvičující) subfáze

2.3. Subfáze „znovusbližovací“

2.4. Konsolidace individuality a konstantnost objektu

Normální autismus (několik prvních týdnů)

- Dítě se soustředí výhradně na uspokojení potřeb a redukci napětí – nelokalizuje zdroje uspokojení ve vnějším světě; neuvědomuje si vnější objekty
- Kojenec obklopuje „**autistická skořápka**“, která nevpouští vnější podněty
- Opakováním strategií mohou vznikat schizofrenie a autismus

Symbiotická fáze (od 3.-4. týdne)

- Kojenec ve stavu **primitivní halucinatorní dezorientace**; první objektová fáze a zároveň první fáze, kdy lze o dítěti mluvit v psychologických pojmech
- Kojenec **adaptivně pozměňuje své chování v odezvě na matčiny reakce** - což vede k tomu, že každá matka si „vytváří své dítě“
- **Dítě rozpozná svoji matku mezi ostatními lidmi** a přestane např. plakat – matka jako významný, uvědomovaný vnější činitel v redukci napětí; dítě se čím dál více obrací od vnitřních pochodů k periferii „duální jednoty“: **matka + dítě = jednotný onnipotentní systém**

Separačně-individuační proces

1. Subfáze diferenciacce (4.-10. měsíc)

Dítě začíná rozlišovat sebe od matky, matku exploruje a na základě rozvíjející se vizuální zkušenosti vzniká zážitek „**Já jsem**“; poprvé iniciuje odchod z lůna, spouští se na zem z náruče, ale zůstává při matce

Objevuje se také úzkost z cizích lidí kolem 6. měsíce (schopnost vnímat rozdíly mezi vnějšími objekty)

2. Praktikující subfáze (10.-15. měsíc)

A) Subfáze raného praktikování (nacvičující subfáze)

Svět se nabízí k probádání; reakce a adaptace na úzkost spojenou s občasným zmizením matky

Schopnost lokomoce – lezení po čtyřech umožňuje jednak vzdálení se od matky i opětovné emoční „dotankování“

Zájem dítěte se z matky přesouvá na neživé (tranzitorní) objekty

B) Subfáze vlastního praktikování „psychologický zdroj“

Vzpřímená lokomoce „**zamilovanost do světa**“ – vrchol sekundárního narcismu; radost z vlastního těla a přijímání i dalších dospělých kromě matky; potřeba zrcadlení, pocity onnipotence a velikášství: „Já můžu, já dokážu“; potřeba akceptace a empatického potvrzení – **self se už vynořilo, ale je slabé a potřebuje rozšíření od matky**

3. Subfáze „znovusbližovací“ (od 15.-18. měsíce do 24. měsíce)

Dítě si začíná více uvědomovat svou **odloučenost** -> **separační úzkost** -> potřeba být s matkou vzrůstá; klíčová potřeba je **idealizace**

Objevu se **ambivalence**, důležitá subfáze pro budoucí vývoj dítěte ve vztahu důvěry k okolí a pro **formování charakteru** Pokud došlo k fixaci = **vznik hraniční poruchy osobnosti**

První vnitřní konflikt: potřeba pomoci zvenčí, ale zároveň popření, že pomoc přichází zvenčí – **období prvního vzdoru** Rozšiřuje se schopnost řeči a objevuje se testování reality

Uvědomování si anatomických rozdílů a vlastní pohlavní identity

Vývojové úkoly

1. Zvládnutí zesílené separační úzkosti
2. Stvrzení základní důvěry
3. Postupné zmírnění pocitu všemocnosti symbiotické jednoty
4. Kompenzace ztráty všemocnosti zvýšeným pocitem autonomie
5. Upevnění jaderného pocitu self
6. Vytvoření afektivní a pudové regulace
7. Zhojení tendence udržet vztah s objektem lásky pomocí normálního rozštěpení objektu na dobrou a špatnou část
8. Náhrada obrany štěpením za vytěsnění

4. Subfáze konsolidace individuality (od 3. roku života)

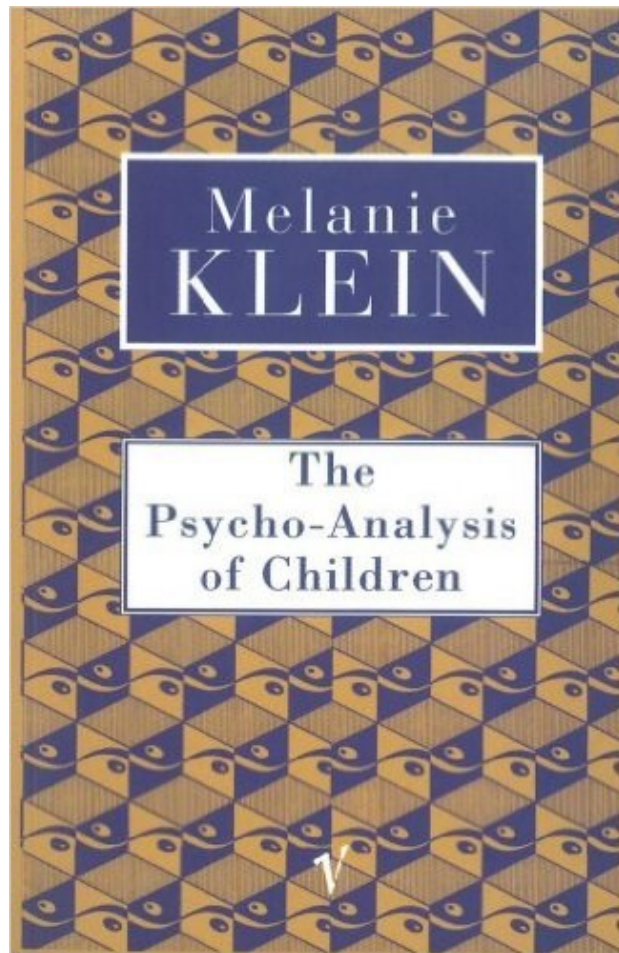
Hlavní úkol – **dosažení individuality a konstantnosti objektu**

Výsledkem je schopnost **adekvátně fungovat i při absenci druhého** (intrapsychická separátnost)

Předpokládá **sjednocení dobrých a zlých reprezentací objektu** a splynutí libidinózních a agresivních pudů

VÝVOJOVÝ MODEL MELANIE KLEINOVÉ

Jak se z malého, primitivní obrany používajícího tvorečka stane dospělý, který používá sofistikovanější metody při adaptaci na život? Co se na této cestě může pokazit?

- „Děti (nemluvňata) nemohou chápat, že lidé okolo něj, jsou vlastně lidé.“

Vývojový model

- Matka je jen párem nepředvídatelných prsů
 - A)** prs je přítomen – blaho, slast, klid, uspokojení, vděčnost, láskyplnost
 - B)** prs není přítomen – hlad, vyděšenost, zuřivost, pomstychtivost – **osvojení primitivních obran**

A PROTO...

Splitting

- Matka je rozdělena na:
 - Dobrý prs – ctěný, adorovaný
 - Zlý prs – nenávist, destrukce objektu
- Časem se split „zahojí“ – klíčový poznatek:
 - Matka je dobrá i zlá, zdroj potěšení i utrpení
 - **Koncept ambivalence**

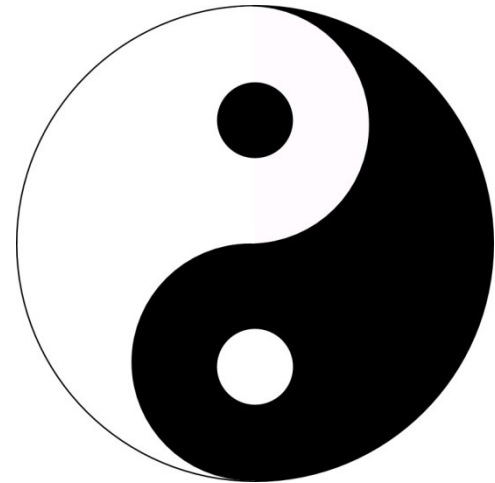
Ambivalence

- Obrovský psychologický úspěch a krok k opravdové dospělosti
- Pouze postupně může dítě pochopit rozdíl mezi:

záměrem/úmyslem

X

vnitřním pocitem

Paranoidně-schizoidní pozice

- Neschopnost tolerovat ambivalenci
- Přesvědčení o vlastní nevinnosti
- Milují až za hrob nebo nenávidí
- Narušené vztahy – „milují“, když jsou zklamáni, necítí nic nebo agresí (...a to se opakuje)

Depresivní pozice

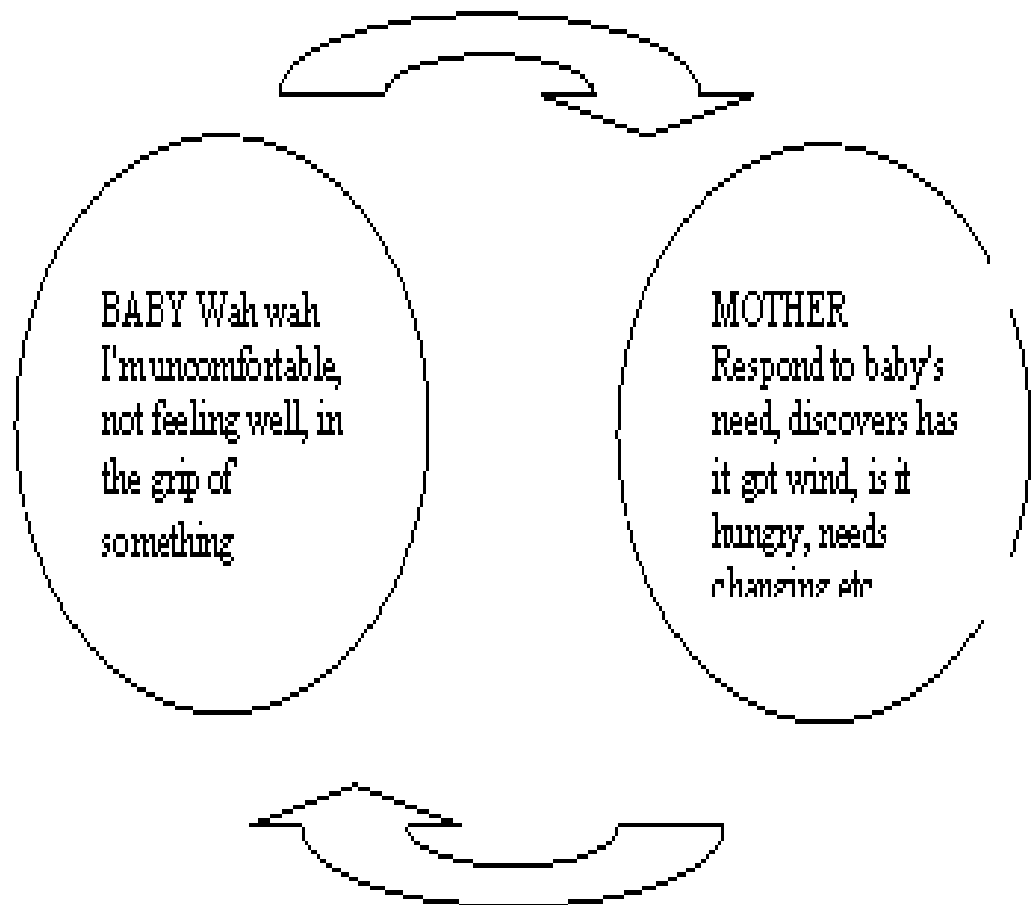
- Vystřízlivění, melancholie
- Je těžké unést ambivalenci
- „Strach z pohledu do nikam“
- Nedosáhne ji každý, hrozí setrvání u primitivního štěpení ve fázi **paranoidně-schizoidní**

Projektivní identifikace

- **Nevědomá fantazie**
- Externalizace „částí ega“
- Snaha získat kontrolu – manipulace
- Relokace perzekučních zkušeností:
 - ✓ Pocity, jež ego nemůže tolerovat, existují v jiném objektu - **potřeba to ošetřit**

W. Bion: teorie containmentu

Projektivní
identifikace původně
není obranným
mechanismem, ale
spíše interpersonální
proces: jde o
zpracování
negativního podnětu
objektem + navrácení
subjektu v
přijatelnější podobě

Vliv „kontejnování“

- Přítomnost „kontejneru“ posiluje ego dítěte
 - Přibližuje se k depresivní pozici a vyrovnání se s ní
(svět není primárně hostilní a nebezpečný)
- Absence „kontejneru“ je destruktivní
 - Posiluje se paranoidně-schizoidní pozice
 - Vyhýbání se frustraci štěpením a p. identifikací
 - Ego zůstává slabé

Model neurotických stavů

- Dominují neurotické obrany
- Nevyřešení depresivní úzkosti
- Perfekcionismus
- Nutkavost (OCD)
- **Pokus o reparaci agrese odčiněním**

Model hraničních stavů

- Idealizace/devalvace
- Černobílé myšlení
- Vše špatné projikováno do objektu (ti druzí)
- Převládá projektivní identifikace – **není možná komunikace**
- Organizace psychické obrany – **psychický únik před konfliktem** (ztráta sebe/ztráta objektu)